

KOLIKO NASTAVAKA IMA I-SKLONIDBA?

Usput: Jesu li prilozi promjenjive riječi?

Kad korisnici naših jezikoslovnih djela nađu neslaganja u njima, često ostaju zbunjeni. Kojem priručniku da vjeruju? Sve su pisali stručnjaci. Neki ostaju zbunjeni, a neki pitaju nastojeći da otklone dvojbu. Tako je nedavno u emisiji *Jezični petak* dvoje sudionika pitalo jesu li prilozi promjenjive ili nepromjenjive riječi. Zbunjuje ih to što u jednim priručnicima za škole piše da su promjenjive, a u drugima da nisu. I u onima u kojima piše da su nepromjenjive, kod stupnjevanja navode se i prilozi pa je to jednako kao da piše da su promjenjive ili djelomično promjenjive. Ne znam jesu li pitači dobili odgovor, u toj emisiji nisu, i ja bih to uzeo kao povod da javno odgovorim da već nisam jasno i jednoznačno odgovorio u *Jeziku, Jesu li prilozi promjenjive riječi?*, godište XXXVI., Zagreb, 1989., str. 84.–87. Donekle je razumljivo što mnogi ne znaju za taj članak, ali je nevolja što ni neki pisci priručnika ne znaju za takve članke. Da su pročitali oni koji tvrde da su promjenjivi, ne bi tako tvrdili jer sam u članku iznio sve dvojbe i jasno ustvrdio da prilozi nisu promjenjive riječi. Razlozi za tu tvrdnju koje sam tamo iznio, mislim da se ne mogu pobiti, a ako tko ipak misli da mogu, trebao je nakon mog članka, a prije pisanja priručnika javno osporiti moju tvrdnju u kojem stručnom časopisu, ali to nitko nije učinio. Časopis *Jezik* upravo je pogodna tribina za takve rasprave, on je pogodno sredstvo da otklanja zbunjenosti korisnika jezičnih priručnika. Prvi bi trebali biti profesori hrvatskoga jezika u osnovnim i srednjim školama koji se s takvim nesuglasnostima susreću u praktičnome radu. Uredništvo *Jezika* nastoji da na

svako pitanje koje zaslužuje javnu pozornost, dobije u *Jeziku* odgovor. U prošlih 50 godišta rubrika *Pitanja i odgovori* bila je stalna rubrika unatoč teškoćama njezina redovitoga održavanja, mislim da nema brojeva u kojima je nema, a u posljednje vrijeme nastojimo da ju pojačamo jer pitanja uvijek ima obilno. (Teže je naći suradnike.) Ipak korisnici ne bi trebali ostajati u nedoumici. Neka postave pitanje, dobit će odgovor, javan ako je pitanje zaslužilo javno iznošenje, a privatno ako nije.

Prelistavajući naše priručnike za višu obrazovnu razinu naišao sam na jedno pitanje koje zaista može zbuniti, a to je koliko nastavaka ima sklonidba imenica i-vrste.

Nije sporno da u N i A jd. ima ništični nastavak, -*Ø*, u ostalima -*i*, u G mn. uz -*i* još i -*iju*, sporan je samo instrumental jednine s nastavkom ili nastavcima koji završavaju na -*u*. Zato ću iz daljega raspravljanja izostaviti nastavke -*Ø*, -*i*, -*iju* jer oni nisu sporni u temi o kojoj raspravljamo. Nastavak -*i* problem je u raspodjeli s nastavkom -*ju*, ili s nastavcima koji završavaju na -*u*, ali to je druga tema. O njoj je u *Jeziku* pisano već više puta, Brozović u 24. godištu, Težak u 37. i Sanda Ham u 44., ali su se pitanja nastavaka na -*u* doticali samo usput ako su ga se uopće doticali.

Kad se sretne s imenicama koje u instrumentalu jd. imaju nastavak koji završava na -*u*, kao što su *stvar – stvarju, noć – noću, ljubav – ljubavlju*, onda se odmah nameću tri nastavka: -*ju*, -*u*, -*lju*; malo je teže s primjerima *glad – gladu, milost – milošću*, ali ako nešto znamo o jotaciji, onda kažemo da i tu imamo nastavak -*ju* koji se jotira sa završnim zatvornikom osnove.

Kako taj problem rješavaju naš priručnici? Zaustavit ću se samo na najnovijima objavljenima 1991. i poslije.

Težak u knjizi *Povijesni pregled... S. Babića i suautora*, Zagreb, 1991., ima tri,

zapravo četiri. 1. *-ju*, 2. *-u*, 3. *-u* s alomorfnom osnovom, 4. *-lju*. To je vjerojatno zato što je tu htio biti precizan. Naime kad jedan *-u* nema jotaciju, a drugi ju ima, onda to ne može biti isti nastavak.

U Težak–Babićevoj *Gramatici hrvatskoga jezika*, 13. izdanje, Zagreb, 2003., ima samo jedan *-ju*. Tako je od 1. izdanja 1966. Može se reći da je to možda zbog pedagoške jednostavnosti, samo što je ona malo zamršena jednim pravilom u kojem se kaže: "Imenice koje u instrumentalu završavaju na suglasnik *-č*, *-š* i *-lj* imaju mjesto *-ju* nastavak *-u*: *noću*, *obitelju*, *pomoću*, *žeđu*."

Hrvatska gramatika E. Barić i suatora, Zagreb, 1995., jasno kaže da ih ima dva: *-ju* i *-u*.

D. Raguž u *Praktičnoj hrvatskoj gramatici*, Zagreb, 1997., u tabeli te nastavke nabraja ovako: *-jul*–*-lju*–*-u*, ali u opisu kaže da je jedan, *-ju*, ali da se *-ju* javlja u tri varijante (alomorfa): *-u*, *-lju*, *-u*, i to zbog različitih posljedica jotacije.

Hrvatski jezični savjetnik E. Barić i suatora, Zagreb, 1999., ima jedan koji pišu *-(j)u*, što bi ipak značilo dva *-u* i *-ju*.

Školska gramatika hrvatskoga jezika Sande Ham, Zagreb, 2002., ima samo *-ju* s napomenom o jotaciji ispred *-ju*.

Ma kako bilo, jednoznačnosti nema. Odmah da kažem da je stvarnost jednoznačna, ali da sloga nema u opisu. Stvarnost je ovakva:

1. U jednih je riječi jasno vidljiv nastavak *-ju*: *riječ – riječju*, *laž – lažju*, *kokoš – kokošju*, *vlas – vlasju*, *sluz – sluzju*, *dver – dverju*...
2. U drugih nastavak *-u*: *peč – peću*, *cijeđ – cijeđu*, *obitelj – obitelju*...
3. U trećih nastavak *-lju*: *kap – kaplju*, *zob – zoblju*, *ljubav – ljubavlju*...
4. U četvrtih nastavak *-u*, ali s alternacijom osnovom ispred njega:
 - a) jednostavnom: *glad – glađu*, *pamet*

– *pameću*...

- b) nešto složenijom: *misao – mišlju*, *smrzao – smržlju*

Tako je u jeziku, a u gramatici možemo to opisati u smislu kako već sugeriraju navedeni primjeri.

1. nastavak *-ju* u imenica kojima osnove završavaju na *-č*, *-ž*, *-š*, *-s*, *-z*, *-r*: *riječ*, *riječju*...
2. nastavak *-u* u imenicama kojima osnove završavaju na *-ć*, *-š*, *-lj*: *peč*, *peč-u*...
3. nastavak *-u* s alomorfnom u imenica kojima osnova završavaju na *-d*, *-t*, *-l*, *-n*: *glad*, *glad-u*, *milost*, *miroč-u*...
4. nastavak *-lju* imaju imenice kojima osnove završavaju na *-b*, *-p*, *-v*: *kap*, *kap-lju*

Tu bi išle i imenice na *-m*, ali na *-m* ne završava ni jedna imenica i-sklonidbe.

Petu mogućnost S. Težak u *Povijesnome pregledu* opisuje ovako:

"Nastavak *-lju* s alomorfnom osnovom u *Ŧ* *misao*, mogu imati imenice koje u *Ŧ* završavaju na *-o* nastalo od *-l*: *misao – mišlju*, *pogibao – pogiblju*, *smrzao – smržlju*."

Budući da je tu *l* već u osnovi, *misl-*, *pogibl-*, *smrztl-*, tu se ne može reći da je to nastavak *-lju* s alternacijom, nego nastavak *-u* s alternacijom, dakle to ide u treću skupinu.

To nije jedini opis.

Drugi je takav da jednostavno kažemo da u I jd. imenica i-sklonidbe imamo nastavak *-ju* koji se u tvorbi oblika vlada po jotacijskim pravilima i pravilima o ispadanju zatvornika.

Oba su opisa moguća i zato ih nalazimo u našim priručnicima, kao što smo vidjeli u raznim kombinacijama. Ne možemo reći da jedan nije dobar, nego se samo možemo zapitati koji je bolji. Zato ih valja vrjednovati.

Prvi je složeniji, a drugi jednostavniji, među ostalim ima manje jedinica i jednostavnija pravila. Po Occamovu pravilu da jedinice bez valjana razloga ne valja umnožavati (*Entia sine necessitate non*

sunt multiplicanda), to je bolji onaj opis koji ima manje jedinica, a to je drugi.

Usput da kažem da je drugi opis u skladu i s povijesnim razvojem, a donekle i sa stanjem u nekim dijalektima, što doduše nije bitno, ali je dobro ako tako može biti.

Može se reći da je i drugi opis složen jer uključuje jotacijska pravila i pravila o ispadanju *j*. Da, ali ta pravila ne vrijede samo za instrumental imenica i-sklonidbe, nego i za neke druge kategorije u morfologiji i tvorbi riječi pa ih treba opisati na jednome mjestu, a gdje treba samo se pozivati na njih i tako ćemo opet imati jednostavniji opis, a to je ono čemu svaka dobra gramatika treba da teži.

Što se jotacije tiče, tu je sve u redu jer je ta pojava u hrvatskome jeziku česta i u našim gramatikama uglavnom dobro opisana, nešto je teže s ispadanjem *j*. Čini se da to nije baš česta pojava, imamo je u pridjeva *riđ – riđi, vruć – vrući, krnj – krnji*, ako uzmemo da u komparativu imamo nastavak *-ji*. Ne smeta što s druge strane imamo primjere kao *mišićje, punomoćje, svemoćje, okučje* koji pokazuju da ispadanje nije opća pojava, ali to ne mora značiti da je nema. Naime u glasovnim se promjenama moraju opisati i kategorije u kojima se zbivaju.

Da su važne kategorije pokazuju pravila o palatalizaciji i sibilizaciji.

Pravilo o sibilizaciji glasi:

Glasovi *k, g, h* ispred *-i* zamjenjuju se sa *c, z, s*,

a pravilo o palatalizaciji:

Glasovi *k, g, h* ispred *-e, i -i* nepostojanoga *a* zamjenjuju se sa *č, ž, š*.

U oba pravila imamo "ispred *-i*" pa kad se *k, g, h* nađu ispred *-i*, ne bismo znali treba li ih zamjenjiti sa *c, z, s* ili sa *č, ž, š*. Zato treba nabrojiti i kategorije u kojima se zbiva jedna, a u kojima druga promjena.

Ako bi proučavanje tih pojava pokazalo da pravilo o ispadanju *j* postoji samo u in-

strumentalu jd. tih imenica, tek tada bismo mogli uz *-ju* uvesti i nastavak *-u*.

Naslov mojega rada *Komparacija bez jotacije*, Riječ, god. 4., sv. 1., Rijeka, 1998., pokazuje da sam komparaciju opisao bez jotacije, a to onda znači i bez sufiksa *-ji* pa bi se moglo činiti da to proturječi opisu instrumentala imenica i-sklonidbe sa sufiksom *-ju*. Međutim mislim da je taj nesklad samo prividan. Ja sam u navedenom članku htio samo jasno pokazati i drugu mogućnost opisa komparacije, i to takav opis u kojemu nema iznimaka. Ali opis bez iznimaka može se primijeniti i kad se komparacija opisuje s nastavkom *-ji*. U tome članku nisam opisivao oba načina pa ih odmjeravao prema načelima boljega opisa, to bi tek trebalo učiniti prema postupku koji sam opisao u ovome članku.

Stjepan Babić

USAVRŠAVANJE HRVATSKOGA PRAVOPISA

Na primjerima imenica na *-tka*

Jezični se priručnici u novim izdanjima usavršavaju u prvom redu radom njihovih autora, ali mnogo mogu pomoći i njihovi korisnici svojim napomenama i pitanjima.

Tako jedna korisnica *Hrvatskoga pravopisa* kaže da pravopisnome rječniku nalazimo samo *bitka, bitki*, a njoj se čini da bi trebalo i *bitci* pa pita je li *bitci* pogrešno ili je pogriješio pravopis kad u njemu nema toga lika.

Ja bih odmah odgovorio da nema većega razloga da se oblik *bitci* smatra pogreškom. Istina jest da je lik *s* promijenjenom (alomorfnom) osnovom, *bitci*, danas rjeđi nego s nepromijenjenom, ali to još nije razlog da *bitci* proglasimo pogrešnim.